

1895-1921 YILLARI ARASINDA BURDUR SANCAĞI'NDA MODERN TEMEL EĞİTİM KURUMLARI

MODERN BASIC EDUCATION INSTITUTIONS IN BURDUR SANJAK DURING THE OTTOMAN PERIOD

Ersin ÇORA¹

Öz

Osmanlı Devleti'nde ilk modern temel eğitim kurumu 1873'de kuruldu. İptidai adı verilen bu okulları II. Abdülhamit ülkenin her köşesine yaygınlaştırmak istedi. Temel eğitimdeki modernleşme süreci Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etti. Bu makalenin amacı 1895-1921 yılları arasında temel eğitimdeki modernleşme çabalarının Burdur'da yansımalarını ortaya koyarak, ülkede böyle bir dönüşüm yaşanırken Burdur bundan ne kadar etkilenmiştir? Sorusuna cevap verebilmektir.

Konya'ya bağlı bir sancak olan Burdur'da ilk iptidai 1895'de açıldı. 1921 yılına kadar 50 iptidai kuruldu. Ancak 1914 Depremi ve I. Dünya Savaşı gibi olaylar iptidailerin bir kısmının kapanmasına neden oldu. Burdur 1895-1921 arasında eğitim öğretim yapan hemen bütün iptidailer öğretmen eksikliği, okul binalarının yetersizliği ve öğrenci devamsızlığı gibi sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldılar. Ayrıca iptidailerin açıldığı ilk yıllarda halk eğitim konusunda bilinçsizdi. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Burdur'da iptidai öğretmenlerinin özverili çalışmaları ile temel eğitim kurumlarının modernleşmesinde önemli bir adım atıldı. Halkın eğitime bakışı açısı değiştiği gibi uygulanan müfredat programı milli bilincin oluşmasında etkili oldu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Burdur, İptidai, Eğitim, Modernleşme.

Abstract

First primary modern basic education institutions in Ottoman Empire was established in 1873. Abdülhamit II. wanted to spread those schools named "iptidai" across the state. The period of modernisation in basic education continued until the collapse of the Ottoman Empire. The aim of this article is to reveal the reflections of modernization efforts in Burdur and while such a transformation was experienced in the empire, how much was Burdur affected from this?

The first primary school opened in Burdur where was a starboard bound to Konya. 50 primary school was established until 1921. On the other hand, 1914 earthquake and the cases like World War I. caused some primary schools close. In 1919 the number of primary schools withdrew 37. In Burdur all schools had to face the handicaps because of lack of teachers, insufficient buildings and absence of students between 1895-1921. The public was also unconcious about the education during the years when those schools were established. Despite

¹ Çaycuma İmam Hatip Lisesi Tarih Öğretmeni, yunusmete67@hotmail.com

all these negativitiy, thanks to the primars school teachers, a great step was paced. Both the perspectice of the public and the national conciousness was achieved thanks to the curriculum.

Keywords: Ottoman Empire, Burdur, Primary school, Education, Modernization.

1.GİRİŞ

Osmanlı Devleti XIX. yüzyıla gelinceye değin yaygın temel eğitimin örgütlenmesini ve fonlanmasını diğer çağdaşları gibi bir devlet görevi olarak görmemişti. Klasik temel eğitim kurumları olan sıbyan mekteplerinin başta inşa giderleri ve öğretmen ücreti olmak üzere her türlü masrafları ya vakıflardan ya da mahalleli tarafından karşılanmış, bu okulların seviyesi ders veren öğretmenin yetkinliğine bağlı kalmıştı (Akyüz, 2013, s. 72). Nitekim XIX. yüzyılda yapılan ıslah çalışmalarına kadar sıbyan mektepleri için devletçe düzenlenmiş bir yönetmelik ya da öğretim programı yoktu. Sıbyan mekteplerinin amacı Kur'an okumasını belletmek, bazı dini bilgiler vermek ve basit dört işlemi öğretmekle sınırlı kalmış, bir temel eğitim kurumunun kazandırması gereken temel becerilerden birisi olan okuma-yazmanın öğretimi konusuna önem verilmemişti. Eğitim ilkelerinden, öğretim metot ve materyallerinden habersiz öğretmenlerle verilen eğitim de yetersiz kalmış ve bu kurumların ıslah edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştı (Sarıçelik, 2010, s. 8).

II. Mahmud tarafından 1824 tarihinde ilan edilen ferman, sıbyan mekteplerinin ıslahına yönelik ilk adım olarak kabul edilmektedir (Ahmet Cevdet Paşa, 1309, s. 277-279; Unat, 1964, s. 38). Ferman, mecburi temel eğitim sisteminin kurulması yolunda hükümler getirdi (Berker, 1945, s. 3). 1838 yılında sıbyan mektepleri iki dereceli olarak yeniden düzenlendi ve müfredatına yeni dersler ilave edildi (Mahmud Cevâd, 1338, s. 6). Tanzimat Dönemi'nde ise merkezinde Türkçe okuma-yazma etkinliklerinin yer aldığı kapsamlı bir ders programının sıbyan mekteplerinde uygulanmasını öngören bir talimat (1847) kabul edildi. Talimat ayrıca bu derslerin ne tür materyallerle nasıl öğretilceği, okulların öğretim süresi ve devam durumu, alınacak öğrencilerde aranacak vasıflar, disiplin konuları, okul personelinin gelir durumu ve bunların teftişi gibi hususları da karara bağladı (Atuf, 1930, s. 101; Berker, s. 28-33). Fakat talimat kararları çeşitli nedenlerle 1863 yılına kadar uygulanamadı. 1863'te çıkan bir padişah iradesiyle İstanbul'da 36 adet sıbyan mektebinde yeni usul tatbik edilebildi (Kodaman, 1991, 62). Edinilen tecrübeler ışığında ortaya çıkan yeni tarz öğretmen ihtiyacını karşılamak için de 1868 yılında "*Darülmualimin-i Sıbyan*" adında bir okul açıldı (Öztürk, 2005, s.12-13).

İlk ıslah çalışmalarının ilgi alanı İstanbul iken Türk Eğitim tarihi için dönüm noktası olan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin temel eğitimle ilgili hükümleri ülke geneline şamil merkezi bir eğitim-öğretim sistemi öngörmekteydi. Buna bağlı olarak köylere varıncaya kadar ihtiyaç olan her yere sıbyan mektepleri açılması ve tüm yurttaki tahsil çağına gelmiş olan kız ve erkek her çocuğa temel eğitim zorunluluğu getirilmesi tasarlandı. Nizamname'de ayrıca okul yönetimiyle ilgili esaslar belirlenmiş ve bütün sıbyan mekteplerine yönelik olarak içerisinde dini bilgiler veren derslerin yanında tarih, coğrafya ve hesap gibi derslerin de bulunduğu ortak bir ders programı hazırlandı (Düstür, I. Tertib, C. II, s. 184-219).

Tanzimatçılar sıbyan mekteplerini ıslah etme çalışmaları yanında 1873 yılında yeni eğitim usullerinin tatbik edileceği "numune mektepler" açma yoluna gittiler (Ergin, 1977, s. 468). Bu okullarda kısa zamanda görülen başarılar üzerine bu tip okullar yaygınlaştırılmaya başlandı. Ulemanın kontrolü dışında açılan ve Maarif Nezaretine bağlı olan bu okullar 1882 yılından sonra "*iptidai mektep*" olarak adlandırıldılar. Bu tarihten sonra Nezaret, enerjisini ve kaynaklarını modern eğitim veren iptidai mektepleri açmak ve mevcut sıbyan mekteplerini bu okullara dönüştürmek için harcadı(Kodaman, 1999, s.70).

Osmanlı ülkesinde modern okulların kurulabilmesi için profesyonel anlamda bu işin eğitimini almış öğretmenlere, gerekli donanıma sahip okul binalarına, eğitime istekli bilinçli bir halka ve bu dönüşümün sağlanabilmesi için devletin yeterli kaynak sağlamasına ihtiyaç vardı. Modern temel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasının önünde görülen bir başka problem ise ulemanın olası tepkisiydi. Önceleri ulemanın tepkisini önlemek için sıbyan mektepleri dışında sıfırdan iptidai mektepleri inşa edilmesi düşünüldü. Ancak açılması tasarlanan iptidailer için yeni bina inşa etmek geniş Osmanlı toprakları düşünüldüğünde on binlerce yeni okul binası anlamına geliyor ve bu büyük bir maliyet gerektiriyordu. Osmanlı Devleti'nin bu yıllarda bu masrafları karşılayacak ekonomik gücü yoktu. Zaten 1881 yılında kurulan Duyun-u Umumiye ile gelirlerinin önemli bir kısmına el konulmuştu. Bu nedenle iptidailerin açılması için tek çare sıbyan mekteplerini dönüştürmek olarak görüldü. Konya Vilayetinde modern temel eğitim kurumlarının kurulması da başkentle aynı zamanda başladı. Ancak bu okulların yaygınlaştırılması yukarıdaki sebeplerden dolayı hemen mümkün olmadı. 1894-1895 eğitim öğretim yılında Konya Vilayeti ve Sancaklarında sadece 35 iptidai açılabilirdi (Sarıçalık, 2010, s.24) ve bunlardan sadece bir tanesi Burdur Sancağında idi (BOA. MF. İST. 22/54). Burdur'da iptidailerin yaygınlaştırılması ancak bu tarihten sonra mümkün oldu.

2. 20. YÜZYIL BAŞINDA KONYA VİLAYETİ VE SANCAKLARINDA TEMEL EĞİTİM KURUMLARININ DURUMU

Konya Vilayeti ve Sancaklarında ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi iptidai mekteplerinin kurulması için en büyük engel öğretmen, bina ve ekonomik kaynak ihtiyacı idi. 20. yüzyılın başında Konya Maarif Müdüriyetince Isparta, Burdur ve Tekke sancaklarıyla bazı kazalarda 1899-1901 yılları arasında yapılan teftişlere ait raporlar, bu dönüşümün başlangıcında Konya Vilayeti ve Sancaklarında eğitim durumu hakkında tafsilatlı bilgi vermektedir. Raporda; Vilayet dâhilinde mükemmel bir iptidai yoktu. İsmi iptidai olanlar sıbyân mekteplerinden farksızdı. Görev yapan muallimler yetersizdi. Öğretmenlere maaş veren ve onları atayan mahalle veya köy ahali olduğundan muallimler Maarif idaresi ve maarif müdürünü tanımıyorlar. Öğretmenlerin birçoğunun ehliyetnamesi bulunmuyordu. Biraz Kur'an okuyabilenler köylü tarafından âlim olarak kabul edilip, bu okullara öğretmen olarak atanıyordu. Öğretmenlerin ancak yüzde onu yazma biliyordu. Sıbyân mektebi öğretmenlerine niçin yazma öğretmiyorsun diye sorulduğunda kendilerinin iptidai öğretmeni olmadıklarını söylüyorlardı. Öğrencileri ödüllendirme diye bir şey yoktu. Eğitimde kullanılan tek yöntem dayaktı. Aileler çocuklarının dayak yemelerine ses çıkarmıyorlardı. Zaten anne babalar çocuklarını bir şey öğrensin diye değil başlarından savmak için okula gönderiyorlardı. Çocuklar üç beş yıl okula devam ederlerse ancak biraz okuma öğrenebiliyorlardı. Sıbyan mektebini bitiren 10-12 yaşlarındaki çocuklar medreselere devam ediyorlardı. Medresede eğitim gören birçok çocuk okuma dahi bilmiyordu. Genellikle köy ve kasabalarda bulunan iptidai mektepleri tek bir odadan ibaretti. Bu odaların içleri dar ve rutubetli olduğundan çocukların sağlıklarını olumsuz etkiliyordu. Bu mekteplerde ancak yirmi öğrenci eğitim görebilecekken 100 bazen 200 öğrenci okula kaydediliyordu. Bunun neticesinde okulda ders işlenemeyecek kadar çok gürültü oluyordu. Yoksulluk nedeniyle çocuklar ayakkabısız okula geliyor, öğle arasında evden getirdikleri yemekleri sınıfta, oturdukları yerde yiyorlardı. Bu da sağlıklarını olumsuz etkiliyordu. Okula devam eden kız ve erkek öğrencilere yalnız Kur'an-ı Kerim ve tilavet öğretilmekteydi. Bunun yanında bazı okullarda çocuklara rakam öğretildiği, münşeat (şiiir) yazdırıldığı, Arapça örnek fiil çekimleri olan emsile ve binaya başlandığı hatta nadirde olsa öğrencilere acem basması kitaplardan yazı yazdırıldığı da oluyordu. Raporda, dayağın yasaklandığı ve bu tür bir uygulamada

bulunan öğretmenlerin cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Bugüne kadar tam anlamıyla bir iptidai açılmamasının en büyük nedeninin okulun giderleri için sağlam bir gelir bulunamamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (BOA. MF. MKT. 446/10).

1899-1901 yıllarını kapsayan raporda öğretmenlerin yetersizliği, mekteplerde devlet kontrolü olmadığı ve öğretmenlerin maaşlarının köylülerce ödendiği vurgulanmıştır. Ayrıca eğitim öğretimde yöntem diye bir şey olmadığı, çocuklara okulda dayak atıldığı, ailelerin bilinçsizliği, sınıfların kalabalık olması, yeni okullar için kaynak bulunamadığı dile getirilmiştir.

Eğitimdeki tüm bu olumsuzluklar ortaya konulduktan sonra raporun devamında bu olumsuzlukları gidermek için alınan tedbirler ile ilgili şu bilgiler yer almaktaydı; Konya merkezinde bazı sıbyân mektepleri tamir ve ıslah edildi. Bu okullarda mektebin giderlerini karşılamak için talebeden alınacak ücret öğrencilere taksim edilerek her ay makbuz karşılığında tahsil edildi. Vilayette iptidailerin yaygınlaştırılması için önce öğretmen ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Darümuallimin binası mükemmel bir şekilde tamir edildikten sonra medrese öğrencileri arasından Konya Darümualliminine öğrenci kaydedildi. Darümualliminde önceleri 16-17 talebe eğitim görmekteydi. Okuldan mezun olanlar istihdam edilmediğinden okula ilgi azdı. Okula ilgiyi arttırmak için daha önce buradan mezun olanlar çeşitli okullara tayin edildi. Darümuallimin mezunlarının istihdam edilmesi üzerine Taşradan ve vilayetten okula kaydedilmek isteyenler çoğaldı. Okulun öğrenci sayısı da elliye buldu. Okuldan mezun olanların vilayetin çeşitli okullarına atanması ile birlikte de temel eğitimdeki ıslahat girişimi hızlandı. Ayrıca mevcut sıbyân ve iptidai öğretmenleri için haftada iki gün (pazartesi, Perşembe), dört ay süreli kurs açıldı. Bu sürenin sonunda Konya valisinin de katıldığı bir törenle kursa devam eden 24 kişi sınava tabi tutuldu. Hepsisi ehliyetname almaya hak kazandı. Darümuallimin öğretmeni Mutlu Hüseyin Efendi kursiyerlerin sınavda gösterdiği başarıdan dolayı vali tarafından ödüllendirildi. Maarif müdürü bizzat teftişlere katıldı. ıslahatları kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırmak, bir taraftan da denetimi artırmak maksadıyla usul-ü cedideyi bilen muallimlerden Hacı Mehmet Emin Efendi müfettiş tayin edildi. Okullarda araç gereç kullanımı da yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Bu materyalleri alamayacak durumda olan fakir öğrencilerin ihtiyaçları mahalle ileri gelenlerince karşılandı (BOA. MF. MKT. 446/10). 5 Mart 1317(18 Mart 1901) tarihinde Burdur'da bulunan iptidai mekteplerinde okutulmak üzere 3.700 adet ücretsiz kitap gönderildi (BOA. MF. MKT. 549/9). Öğrencilerin araç gereç ihtiyacı tamamlanınca okullarda okumanın yanında yazma çalışmaları da hızlandı. Bu dönemden itibaren ilkokullara Darümuallimin mezunu öğretmenler atandı. Bu öğretmenlerin yetersiz olduğu durumlarda Darümuallimin öğrencilerinden öğretmen tahsis edildi. Daha önceleri mahalle halkı tarafından maarif idaresinden izin alınmadan yapılan öğretmen tayinlerinin önüne geçildi. Maarif müdürü Darümuallimin-i sıbyândan mezun olan öğrencilere şahadetname almadan önce temel eğitimin önemini anlatarak onlara ne kadar önemli bir iş yaptıklarını fark ettirmek istedi. Konya maarif müdürü, ilkokulun zorunlu olmasının kanunlaşmasından sonra mahallelerde zabıtarlar görevlendirdi. Zabıtarlar, mahalle çocuklarının kayıtlarının bulunduğu defterleri inceleyerek okula gönderilmeyen çocukları tespit etmekle vazifelendirildi. Uygulamayla çocukların okula devamsızlık yapmaları engellenmeye çalışıldı" (BOA. MF. MKT. 446/10). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere sıbyan mektepleri tamir edilerek iptidai mekteplerine dönüştürülmüş, öğretmen eksikliği, öğrenci devamsızlıkları, okul ödenekleri ve ders araç gereçleri ile ilgili tedbirler alınmıştır.

Raporda Konya'daki mevcut ilköğretim kurumlarının üçe ayrıldığından bahsedilerek şu ifadeler yer verilmektedir; "Birincisi yalnız kış mevsiminde açık olan, çocuklara Kuran-ı Kerim ve surelerin öğretildiği mekteplerdi. Bu okullarda okuma-yazma ve dört işleme önem verilmiyordu. Zaten öğretmenlerin birçoğu da

biraz okuma dışında bir şey bilmiyorlardı. İkincisi kasabalardaki sıbyân ve mahalle mektepleriydi. Bunlar da bir öncekilerden farksızdı. Üçüncüsü ise iptidai namıyla açılan okullardı. Konya'daki tüm bu mekteplerin avarız akçesi, ianat-ı umumiye ve ücret-i tedrisiyeden başka geliri bulunmuyordu. Son dönemde işlevini yitirmiş olan zaviye, kervansaray gibi yerlerin gelirleri maarife bırakılmıştı. Bu gelirlerle mekteplerin biraz olsun rahatlayacağı düşünülüyordu. Ancak bu Evkaf-ı Hümayun-u Defter-i Hakâni Nezareti Celilelerinden gelen emir üzerine burada görev yapan memurlar bu gelirlerden iptidailere pay vermedi (BOA. MF. MKT. 446/10). Toplanan avarız akçesine Evkaf memurları müdahale ediyor, bu gelirleri vilayetteki cami ve mescitlere tahsis ediyorlardı. Sonuçta buradan da maarife gelir sağlanamadı. Mektepler için tek çare iane-i umumiye vergisini sürekli hale getirmektir. Ancak fakir fukaranın zor durumda olması nedeniyle buradan da istenilen miktarda gelir elde edilemezdi. İptidailerin sadece bu gelirle açılması ve sürekliliğinin sağlanması mümkün değildi. Ayrıca halktan sürekli para istenmesi, halk nazarında öğretmenlerin itibarını zedelemekteydi. Okulların bir başka geliri ise talebeden alınan ücretti. Eskiden beri durumu iyi olan aileler çocukları için mektep muallimine haftada beşer onar para ödemeye alışkındı. Konya merkezinde açılan iptidailere fakir çocukları ücretsiz alınıyordu. Diğerleri ise ailelerinin durumuna göre aylık 5 ile 100 kuruş arasında bir ücret ödüyorlardı. Bu uygulama doğru değildi. Çünkü halk zaten maarif vergisi veriyordu ve buna ilaveten okul aidatı ödemeleri uygun olmazdı. Ayrıca sadece öğrencilerden alınan ücretle bir okul idare edilemezdi. Bunlardan başka bazı kasabalara mahsus kantar, kile ve zephiye rüsumuna ilave edilen zam-ı cüzziye, ab rüsumu, kurban derisi gibi gelirlerden okullar kısmi olarak istifade ediyorlardı. Ancak tüm bu gelirler, giderlerin karşılanmasında yeterli değildi. Konya vilayetinde muallimlerin maaşı kurban derilerinden elde edilen gelirle karşılanmaktaydı. Bazı seneler bu gelirler başka yerlere aktarıldığından maaşların ödenmesinde güçlük çekiliyordu. Örneğin geçen yıl kurban derilerinden gelen paralar Girit Müslümanlarına gönderildiğinden birçok muallim beş altı ay maaş alamamıştı. Mekatib-i iptidaiyye ve sıbyâniyenin teftişi ve ıslahı sağlam gelir kaynakları ile gerçekleştirilebilirdi (BOA. MF. MKT. 446/10).

Raporda Konya Vilayeti ve Sancaklarında kurulan eğitim komisyonları ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir; Kurulması öngörülen maarif meclisi ve komisyonlar, liva ve kazaların bir kısmında oluşturulamamıştı. Bazı yerlerde ise sadece ismi mevcuttu. Yeni Konya Maarif müdürü göreve gelir gelmez bu konuya öncelik vererek vilayetin gerekli yerlerinde komisyonlar kurdurdu. Merkez vilayetteki komisyonun çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla muhasebe maarifine bir kişi daha atandı. Ancak bu komisyonun çalışmaları ile ilgili bir talimat bulunmaması, merkezin bütün komisyonlarla aynı anda muhabere için zamanının olmaması, bir kâtiple işlerin yürütülmesinin güçlüğü, liva ve kazalarda görevli olan reis ve üyelerin, mekteplerin ıslahı ve öğretmen tayini konusunda pek bilgilerinin bulunmaması birer eksiklikti. Bazı yerlerde teşvik ile mektepler açılmış ancak bu mekteplerin giderleri için sabit bir kaynak bulunamadığı için bir süre sonra bu mektepler ya kapanmış ya da sıbyân mektebi haline dönüşmüştü. Mektepler teftiş edilmeli, Nezaret-i Celile'den gelen emirler okullarda uygulanmalı ve mektepler kesinlikle kendi hallerine bırakılmamalıydı. Mekteb-i iptidailerin kurban derileri ve evkaf-ı munderise varidatı dışında bir geliri yoktu. Yeni iptidailer kurulması ve mevcut sıbyân mekteplerinin ıslahı için yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaçların giderilmesi için "Maarif-i Cedide-i Dersaadet"e ayrılan gelirden bir kısmı Mekatib-i İptidaiyeye aktarılmalı ya da nüfus başına senede on kuruşluk yeni bir vergi konulması önerisi getirilmekteydi. Konya Maarif Müdürü mahalle, kasaba ve köylerde yeniden açılacak iptidailer için yeni vergiler konulmasından halkın pek memnun olmayacağını, çünkü vatandaşın zaten maârif vergisi vermekte olduğunu dile getiriyordu (BOA. MF. MKT. 446/10).

Raporun son bölümünde mekteplerin gelirleri ile ilgili yaşanan sıkıntılar anlatılmıştır. Öğrencilerden toplanacak paraların halk nazarında öğretmenlerin itibarını zedeleyeceği belirtilerek o zaman için son derece çağdaş bir yaklaşım sergilenmiştir. Ancak mevcut ve yeni kurulacak iptidailere nasıl gelir sağlanacağı ile ilgili net bir çözüm sunulamamıştır. Bu sorun 26 Mart 1913 tarihinde “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu”nun yürürlüğe girmesi ile çözüldü. Bu kanunla aşar vergisine ek olarak maarif hissesinin tamamı vilayetlere bırakılarak iptidai mektepleri ve öğretmenlerinin maaşları vilayet bütçesinden karşılanmaya başlandı (Düstur, I. Tertib, C.V, s.108-142).

Konya merkez ve sancaklarında 1899-1901 yılları arasında iptidai mekteplerinin yaygınlaştırılmasının önünde öğretmen, bina ve mali sebepler en büyük engel olarak görülmektedir. Konya Valisi Ferit Paşa'nın göreve geldikten sonraki çalışmaları hem Konya merkezinde hem de sancaklarda iptidai mekteplerinin yaygınlaştırılmasında önemli rol oynadı. Nitekim bu çalışmaların sonucu 1895’de iptidai sayısı Konya vilayeti sınırları içerisinde 35 iken bu sayı 1905 yılına geldiğinde 227 olmuştur (Kodaman, 1999, s.90). Nitekim aynı durum Konya'nın Burdur Sancağında da görülmüş ve iptidailerin sayısında önemli artış görüldü.

3. BURDUR TEMEL EĞİTİM KURUMLARI (1895-1921)

Burdur Sancağı'nın, 1918 yılında tek kazası Tefenni idi (KMA. Muhtelif Evrak no: 97, b.no:1-168). Garbikaraağaç, 1899 yılına kadar Burdur'un kazasıyken bu tarihten itibaren Denizli'ye bağlandı. Bucak ise 1909 yılına kadar Antalya'nın bu tarihten itibaren ise Burdur'un nahiyesi oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında Kemer (Sırnac) ve Gölhisar, Tefenni kazasına; Bucak, Ağlasun ve Çeltikçi ise Burdur merkezine bağlı birer nahiye konumundaydı (Uysal, 2010, s. 107).

Burdur'da İlk iptidainin kurulma çalışması, Nûr-ı Osmâniye Cami'sindeki uygulamadan ancak 20 yıl sonra gerçekleşti. Belgelerde bu konu ile ilgili; Konya Maârif Müdüriyeti'ne 7 Mart 1307 (19 Mart 1891)'de çekilen telgrafname de Burdur'da zükûr ve inas mektebi inşasına başlandığı, bu mekteplerin giderlerini karşılamak üzere ziraat bankasından borç alındığı ve bu borcun yöre halkından alınan vergilere yapılacak zamlar ile ödeneceği belirtiliyordu (BOA. DH. MKT. 1820/54). 1892 Yılında Burdur merkezinde 19, Tefenni'de 15 sıbyân mektebi bulunuyordu (Konya Salnâmesi, H.1309, s.162-163). Bu tarihten sonra usûl-i cedîd üzere eğitim yapan temel eğitim kurumları açılmaya başlandı. Aynı zamanda mevcut sıbyân mektepleri ıslah edilerek bu okullar iptidailere dönüştürülmeye çalışıldı. Burdur'da eğitim öğretim faaliyetine başlayan ilk modern temel eğitim kurumu Rehber-i İntizam Mektebi'dir (KMA. Muhtelif Evrak no: 97, b.no:1-168). Mektebin inşasına 1891'de başlanmıştır. Ancak eğitim öğretime muhtemelen 1895 yılında başladı. Burdur'da açılan diğer temel eğitim kurumları liste halinde tablo 1'de sunulmuştur. İlk modern temel eğitim kurumunun kurulduğu 1895 yılından 1921'e kadar Burdur'da en az 50 adet temel eğitim kurumu eğitim öğretim faaliyetinde bulundu.

Tablo 1. 1895-1921 Yılları Arasında Burdur'da Eğitim Öğretim Faaliyetinde Bulunmuş Okullar Listesi (BAO. MF. İST 22/54; BAO. MF. İST 40/17; KMA. Muhtelif Evrak no: 97, b.no:1-168).

Sıra	Sancak	Kaza	Nahiye	Mahalle/ Karye	Okul Adı	Açılış Tarihi
1	Burdur	Merkez	-	Yoğurtçu Mahallesi	Rehber-i İntizam Mek.	R.1311
2	Burdur	Merkez	-	Üçdibek Mahallesi	Hamidiye İnas Mektebi/ Şehit Asım Bey İnas Mektebi	R.1314
3	Burdur	Merkez	-	Kuyu Mahallesi	Mebdeü'l-Teala Mektebi	R.1318
4	Burdur	Merkez	-	Karasenir Mahallesi	Feyziye Mektebi	R.1322
5	Burdur	Merkez	-	-	Selimiye İnas Mektebi	-
6	Burdur	Merkez	-	Kıragaz Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
7	Burdur	Merkez	-	Yazı Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
8	Burdur	Merkez	-	Kışla Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
9	Burdur	Merkez	-	Askeriye Karyesi	İptidai Mektebi	R.1327
10	Burdur	Merkez	-	Çerçin Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
11	Burdur	Merkez	-	Döğer Karyesi	İptidai Mektebi	R.1328
12	Burdur	Merkez	-	Lengüme Karyesi	İptidai Mektebi	-
13	Burdur	Merkez	Bucak	Merkez	Oğuzhan Alemdar Mustafa Paşa Metebi	M.1919
14	Burdur	Merkez	Bucak	Merkez	Mahmut Şevket Paşa Mektebi	-
15	Burdur	Merkez	Bucak	Karaayvatlar Mah.	İptidai Mektebi	R.1323
16	Burdur	Merkez	Bucak	Çavuşlar Mah.	İptidai Mektebi	R.1325
17	Burdur	Merkez	Bucak	Büğdüz Karyesi	İptidai Mektebi	
18	Burdur	Merkez	Ağlasun	Merkez	Menbaü'l-İrfan Mektebi	-
19	Burdur	Merkez	Ağlasun	Bala Mahallesi	İptidai Mektebi	R.1325
20	Burdur	Merkez	Ağlasun	Koz Karyesi Güven Mahallesi	RehberTefeyyüz Mektebi	-
21	Burdur	Merkez	Ağlasun	Yüreğil Karyesi	İptidai Mektebi	-
22	Burdur	Merkez	Ağlasun	Yaş Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
23	Burdur	Merkez	Ağlasun	Mamak Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
24	Burdur	Merkez	Ağlasun	Arvallı Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
25	Burdur	Merkez	Ağlasun	Tekke Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
26	Burdur	Merkez	Ağlasun	Kozcamii Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
27	Burdur	Merkez	Ağlasun	Kozgüney Karyesi	İptidai Mektebi	R.1314
28	Burdur	Merkez	Çeltikçi	Merkez	Konak İptidai Mektebi	R.1314
29	Burdur	Merkez	Çeltikçi	Merkez	Hacı İptidai Mektebi	R.1314

30	Burdur	Tefenni	-	Merkez	Şehit Niyazi Bey (Şemsü'l-Maarfi)Mektebi	R.1323
31	Burdur	Tefenni	-	Merkez	Mithat Paşa İnas Mektebi	R.1328
32	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Menbeü'l-İrfan (İhsaniye) Mektebi	R.1316
33	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Mahmut Şevket Paşa İnas Mektebi	-
34	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	Sultaniye İptidaisi	-
35	Burdur	Tefenni	-	Kağılcık Karyesi	Orhaniye Mektebi	R.1326
36	Burdur	Tefenni	-	Gebrem Karyesi	İptidai Mektebi	-
37	Burdur	Tefenni	-	Hasan Paşa Mek.	İptidai Mektebi	-
38	Burdur	Tefenni	Kemer	Böbekler Karyesi	Reşadiye İptidai Mektebi	R.1325
39	Burdur	Tefenni	Kemer	Elmacık Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
40	Burdur	Tefenni	Kemer	Kozluca Karyesi	Meşru-i Adalet Mektebi	R.1325
41	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Horzum Karyesi	İptidai Mektebi	R.1323
42	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Ulu Karyesi	İptidai Mektebi	R.1329
43	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Dengere Karyesi	İptidai Mektebi	R.1330
44	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Dirmil Karyesi	İptidai Mektebi	R.1325
45	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Bek Kaaryesi	İptidai Mektebi	R.1329
46	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Kozağaç Karyesi	İptidai Mektebi	R.1326
47	Burdur	Tefenni	Göhlisar	Yusufoça	İptidai Mektebi	R.1331
48	Burdur	Merkez	-	Divanbaba Mah.	Hilâl-i Milli İpt. Mektebi	1913
49	Burdur	Tefenni	-	-	Ravza-i Maarif Mektebi	-
50	Burdur	Tefenni	-	Karamanlı Karyesi	İttihat ve Terraki Sicm-i Teşebbüh Mektebi	1912

Tabloda okul isimlerinin bazılarının değiştiği görülmektedir. II. Abdülhamit döneminde birçok okul, padişahın adına hürmeten Hamidiye diye adlandırıldı. Yukarıdaki listede bunun örneklerini bulabileceğimiz gibi Osmanlı ülkesinin farklı bölgelerinde de görebiliriz. Örneğin Konya merkezde eski ismi Kırathane olan bir okul 1900 yılında Hamidiye olarak değiştirildi (Sarıçelik, 2010, s.58) veya bu dönemde Kastamonu'ya bağlı bir kaza olan Devrek kazası Hamidiye olarak adlandırıldı (Kastamonu Salnamesi, H.1317, s.346). Abdülhamit tahttan indirildikten sonra yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamit'i anımsatacak kavramların yerine kendi iktidarını ifade eden sözcükler tercih etti. Bazen de Alemdar Mustafa Paşa, Şehir Niyazi Bey veya Şehit Asım Bey gibi hürriyet kahramanı ya da şehitlerin isimleri kullanıldı.

Yukarıdaki tabloda gösterilen mektepler dışında Burdur merkezinde Rum ve Ermenilerin kendi cemaatlerine ait zikir(erkek) ve inas(kız) mektebi, Amerikalı misyonerlerin açtığı bir okul, İtalyanlar işgal yıllarında misyonerlik faaliyetleri için kurdukları bir İtalyan mektebi vardı. Ayrıca Burdur'da bir idadi, bir ana mektebi ve bir miktar sıbyân mektebi bulunuyordu. Mesela Burdur için hazırlanan 1331-1332/M.1915-1916 eğitim öğretim yılına ait istatistik cetveli incelendiğinde Çarşı, Recep ve Manastır Mahallelerinde birer tane sıbyân mektebi olduğu görülmektedir. Ancak mevcut cetvelde bu mekteplerin isimlerinden başka bir bilgiye yer

verilmemiştir. Muhtemelen iptidai mektebi açılmamış olan yerlerde faal durumda olmayan ya da eski usulde eğitim yapan birkaç sıbyân mektebi bulunuyordu (BOA. MF. İST. 22/55).

1895-1919 yılları arasında kurulmuş olan 50 iptidai mektebinden 1919-1920 eğitim öğretim yılında sadece 37 tanesi faaldir. Bu okullarla ilgili istatistik tablo 2'de çıkarılmıştır.

Tablo 2. R.1335-1336 (1919-1920) Eğitim Öğretim Yılında Burdur Teftiş Müfettişi Tarafından Hazırlanan İstatistik Cetveli (KMA. Muhtelif Evrak no:97. b. no:96).

	Burdur	Tefenni	Toplam
Erkek İptidai Mektebi Sayısı	21	7	28
Kız Mekteb-i İptidai Sayısı	4	3	7
Muhtelit İptidai Sayısı:	2	0	2
Toplam	27	10	37
Erkek Öğretmen Sayısı	29	11	40
Kız Öğretmen Sayısı	12	4	16
Toplam	41	15	56
Erkek Öğrenci Sayısı	795	394	1.189
Kız Öğrenci Sayısı	284	79	363
Toplam	1.079	473	1.552
Maaş İçin Ayrılan Tahsisat:	336.000	18.000	354.000
Masarf İçin Ayrılan Tahsisat	129.000	6.000	135.600
Toplam	465.000	24.000	489.000

1895-1921 yılları arasında Burdur'da 50 iptidai mektebi eğitim öğretim faaliyetinde bulundu. Ancak 1914 Burdur depremi ile bazı okullar yıkıldı ve yenileri yapılamadı. I. Dünya Savaşı sırasında ise bazı okulların askerlere tahsis edilmesi, bazı öğretmenlerin ise askere alınması nedeni ile okullar kapandı ve 1919-1920 eğitim öğretim yılına gelindiğinde tekrar açılmadılar. Bu nedenle okul sayısı bu istatistik cetvelinde 37 olarak görülmektedir.

3.1. 1895-1921 Burdur İptidai Mektepleri Bina Durumları:

Temel eğitim kurumları ile ilgili 1847-1913 yılları arasında birçok düzenleme yapıldı. 1892 yılında şehir ve kasaba iptidailerini için üç, köy iptidailerini içinse dört yıllık müfredat programları hazırlandı (Sarıçelik, 2010, s.27). Meşrutiyet döneminde yapılan düzenleme ile temel eğitim okullarının eğitim süresi altı yıl olarak belirlendi. Ancak ülke sınırlarının genişliği düşünüldüğünde devletin her köy ve kasabaya altı sınıflı okul açma ve altı öğretmen ataması mümkün değildi. Zaten bu yıllar bir taraftan dış tehditler, diğer taraftan iç karışıklıkların yaşandığı, ekonomik imkânsızlıkların hat safhada olduğu yıllardı. Bu nedenle birçok yerde okullar bir-iki sınıflıydı ve birleştirilmiş sınıflarda eğitim öğretim yapılıyordu. Burdur'da 1895-1921 yılları arasında faaliyet gösteren iptidailerin üçü özel okuldu. Bunlar; Hilâl-i Milli İptidai Mektebi, Ravza-i Maarif Mektebi ve İttihat ve Terraki Sicm-i Teşebbüh Mektebi idi. Burdur'un ilk özel iptidaisi Ravza-i Maarif Mektebi'dir. 1919-1920 Eğitim öğretim yılında Burdur'da 37 iptidai mektebi vardı. Bunlardan yedisi inas mektebi, 28'i erkeklere mahsus iken ikisi karma eğitim yapıyordu. Ayrıca tablo 1 ile tablo 2 kıyaslandığında 1914-1919 arasında inas mektebi sayısının beşten yediye yükseldiği anlaşılmaktadır. 1895-1921 yılları arasında Burdur'da eğitim faaliyetinde bulunmuş olan modern temel eğitim kurumlarının büyük kısmı sıbyan mekteplerinden

dönüştürülmüştü. Sıbyan mektepleri bir veya iki odadan ibaret olan köhne, dar, düzensiz ve sağlıksız yapıları. Bunların çoğu okul amacıyla yapılmamıştı. Hatta iptidailere dönüştürülen bazı binaların eğitim yapmaya hiç uygun olmadığı görülmektedir. Örneğin Selimiye İnas Mektebi'nin okul binası 1919-1920 eğitim öğretim yılında iki katlıydı. İki büyük iki küçük olmak üzere dört odası olan okulun alt katı ahırdı ve sadece kuzey cephesinde bir pencere vardı. Diğer cephelerde pencere olmadığından sınıflar güneş alamıyordu. Sene sonu raporunda okul öğretmeni güneş almayan cephelerde pencere açılmazsa öğrencilerin sağlıklarının bozulabileceğinden endişe ettiğini belirtiyordu. Ayrıca mektebin tavanının toprak olduğunu yağmurlu günlerde su akıttığını, bu nedenle mektebin sıvalarının döküldüğünü bildirmiştir. Başmuallim raporun devamında; öğrencilerin yemek yiyebilecekleri bir yemekhane bulunmadığını, öğrenciler yemeklerini dershaneye çevrilmiş olan odalarda yediklerini bu durumun öğrencilerin sağlıklarını olumsuz etkilediğini belirtiyordu. Bu amaçla bitişikteki sıbyân mektebinin okula ilave edilmesini önermekteydi. Ayrıca binanın dersaneleri dar olduğu için mevcut talebinin ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Kısacası bina, eğitim öğretime uygun değildi ve yeni bir mektep binasına ihtiyaç vardı (KMA. Muhtelif Evrak no:97, b. no:133/1, 163/1).Okul binalarının yetersizliğine karşı bazı okul öğretmenlerinin kendilerince çözüm ürettiler. Bunlardan biri Feyziye Mektebi başmuallimi İsmail Hakkı Efendi'dir. Okul binası yeterli gelmeyince büyük sınıflardan birini bölerek yeni bir dersane yaparak mektebin sınıf ihtiyacını geçici de olsa çözmüştür. Çerçin İptidaisi muallimi ise 1919-1920 eğitim öğretim yılında okul çatısını tamir ettirmiş, bazı noksanlarını giderdiğini ifade etmiştir (KMA. Muhtelif Evrak no:97, b.no:87/1, 100/2).

Burdur'da eğitimin modernleşmesi sırasında 1914 yılında meydana gelen deprem önemli sorunları beraberinde getirdi. Deprem sırasında birçok bina ile birlikte okulların bir kısmı ya yıkıldı ya da ağır hasar aldı. Bu durum Burdur'da temel eğitim kurumlarının dönüşümünde yaşanan süreci sekteye uğrattı (BOA. DH. UMVM. 53/31-lef 3). Okul binaları yeniden inşa ya da tamir edildi. Bazı yerlerde barakalarda, bazen de yıkılma tehlikesi olan binalarda öğrencilere eğitim verilmeye devam edildi. Ancak Tablo1 ve Tablo2 kıyaslandığında bazı okulların tekrar eğitim öğretime dönemedikleri de görülür (KMA. Muhtelif Evrak no:97, b. no:96).

I. Dünya Savaşı'nın başlaması Burdur'da modern temel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasını sekteye uğratan bir başka unsur oldu. Ulu, Dengere gibi bazı köy iptidai öğretmenleri askere alındı. (BOA. MF. İST. 31/4). Askeriye ve Çerçin gibi bazı karyelerde ise mektep binaları askerlere tahsis edildi. Bunun sonucu olarak savaş yıllarında Askeriye, Çerçin, Ulu, Dengere ve bizim tespit edemediğimiz pek çok köyde eğitim öğretim yapılamadı. Ayrıca savaş sonrası okul öğretmenleri tarafından hazırlanan raporlarda askerlerin mektep binalarını kullandığı süreçte okul binalarının camları, çerçeveleri, çatısı ve okuldaki araç gereci zarar gördüğü ifade edilmiştir (KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:87/1, 106/1-2).

3.2. 1895-1921 Burdur İptidai Mekteplerinin Öğretmen Durumları

Konya vilayetine bağlı iptidai mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere 1875 yılında Konya Darülmualimin Mektebi açıldı. 1898 yılına kadar okulun öğrenci sayısı 10-20 arasında değişiyordu. Sayının uzun yıllar az kalmasının temel nedeni okuldan mezun olanların işsiz kalmasıydı. Bu durum Ferit Paşa'nın Konya valiliği döneminde değişmeye başladı. 1898 yılından itibaren okulun öğrenci sayısı 90'ı buldu. Bunda Ferit Paşa'nın girişimi ile vilayetteki Darülmualimin mezunlarının iptidailere öğretmen olarak ataması etkili oldu. Kısa sürede iş sahibi olmak isteyenler Konya Darülmualimin'ine kayıt yaptırmaya başladılar. Ayrıca iptidailerde öğretmenlik yapmak isteyen sıbyan mektebi öğretmenleri için Maarif İdaresi tarafından kısa süreli kurslar açıldı. Başarılı olanlara ehliyetname verilerek iptidailerde görev yapmalarına izin verildi. (Sarçelik,

2010, s.182, 198,199) Bunun neticesinde de 1892 yılında Konya'da 35 iptidai bulunurken Ferit Paşa'nın gayretleri ile yüzlerce modern temel eğitim kurumu kuruldu. 1905 yılında vilayette iptidai sayısı 227'e ulaştı (Kodaman, 1999, s.86-90). 227 İptidainin bir kısmı Burdur'da açıldı. Bununla birlikte Burdur'da bu yıllarda görev yapmış her öğretmen Konya Darülmuallimin mezunu veya Konya'dan ehliyetname almış değildi. Burdur iptidailerinde görev yapan öğretmenlerden Burdur idadisinden mezun olanlar olduğu gibi Aydın, İzmir gibi yerlerden ehliyetname alarak burada görev yapan öğretmenlerde vardı (KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:1-168).

1895-1921 yılları arasında Burdur'da açılan okulların öğretmen ihtiyacı tam olarak giderilemedi. 1919-1920 eğitim öğretim yılında bile öğretmen kadrosu tam olan tek okul Rehber-i İntizam Mektebi idi. Şehit Niyazi Bey İptidai Mektebi'nin 5, Şehit Asım Bey İptidai Mektebi'nin 4, Karamanlı Karyesi İhsaniye İptidai Mektebi'nin 3 öğretmeni bulunuyordu. Geriye kalan okullardan sekizinin iki diğerlerinin ise sadece bir öğretmeni vardı (KMA, Muhtelif Evrak no:97, b.no:42, 64, 71, 167). Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi 1919-1920 eğitim öğretim yılında erkek iptidailerinde 40, inas iptidailerinde 16 öğretmen görev yapmaktaydı (KMA. Muhtelif Evrak no:97, b.no:96). Öğretmen sorunu Cumhuriyet Türkiye'sinin de yıllarca en önemli problemlerinden birini teşkil etti. Hatta 1970'li yıllarda bile kısa süreli kurslarla öğretmenler yetiştirilerek atandığı düşünülürse Burdur'un 1895-1921 arasındaki yaşadığı öğretmen sıkıntısı gayet normal karşılanmalıdır.

1895-1921 yılları arasında Burdur'da görev yapan öğretmenlerin büyük çoğunluğu Darülmuallimin mezunu ya da muallim muavini ehliyetnamesine sahipti (KMA. Muhtelif Evrak no: 97, b.no:1-168). İlk bölümde anlatıldığı gibi sibyan mektepleri döneminde veliler çocuklarını başlarından savmak için okula gönderiyorlardı. Eğitim konusunda bilinçsizlerdi. Ancak Burdur iptidai mektebi öğretmenlerin yaptıkları çalışmalar halkın eğitime bakışını değiştirdi. Buna en güzel örnek Burdur'un Büğdüz karyesinde görev yapan Bekir Efendi'nin maaşını alamaması nedeniyle kendi isteği ile Duru karyesi muallimliğine atanması üzerine Büğdüz karyesi muhtar ve azalarının durumu protesto eden telgraflarıdır. Çekilen telgrafta; Meşrutiyetle birlikte köylerine atanan bu öğretmenle çocukların ilk kez gerçek anlamda eğitim gördüklerini, Rumeli'den gelen öğretmenlerin maaşları vilayetten karşılanmak üzere kendi köylerinden daha küçük Çerçin ve Kışla gibi köylere dağıtıldığını, kendi köylerine bu atamalarda öğretmen verilmediği gibi maaşlarını karşıladıkları Bekir Efendi adlı öğretmenin Duru karyesine atanmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Dilekçenin devamında diğer köylerden daha büyük, daha çok asker ve vergi veren köylerinin bu durumu hak etmediğini ifade etmişler, Bekir Efendi'nin yeni bir öğretmen atanmasına kadar maaşının kendilerince ödenmek üzere köylerinde bırakılması talebinde bulunmuşlardır. Bekir Efendi'nin köylerinden ayrılması durumunda eskiden olduğu gibi öğrencilerin cahil yerli hocaya terk edileceğini ifade ederek, bundan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Ancak Bekir Efendi'nin bekletilmesi Maârif Müdürlüğü'nce uygun görülmemiştir (BOA. DH. İD. 190/34-lef 2.)

Burdur'da açılan okullar sadece eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunmadılar. Bu okullarda görev yapan öğretmenler ve diğer görevliler Kurtuluş Savaşı sürecinde halkın örgütlenmesinde de önemli rol oynadılar. Bunlardan biri olan Şehit Asım Bey İnas Mektebi başöğretmeni Fatma Hanım 19.02.1920 tarihinde kurulan "*Burdur Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" kurucu üyelerindendi. Fatma Hanım aynı zamanda Cemiyetin sekreterliğini de yürüttü. Cemiyetin Başkanı ise Burdur İlköğretim müfettişlerinden Bekir Sıtkı Bey'in eşi Fitnat Hanım idi (Köstüklü, 1999, s.97).

3.3. 1895-1921 Burdur İptidai Mekteplerinin Öğrenci Durumları

1919-1920 eğitim öğretim yılına ait istatistik verileri incelendiğinde söz konusu ders yılında Burdur'da 1.189 erkek, 363 kız öğrenci öğrenim gördü. Modern eğitimin 1895'te başladığı düşünüldüğünde Burdur'da binlerce öğrenci iptidai mekteplerinde eğitim aldı. Burdur'da modern eğitimin temeli bu dönemde kuruldu. Öğrencilerin yılsonu başarı istatistikleri incelendiğinde ortalama başarı %50 civarındadır (KMA. Muhtelif Evrak 97, s.1-168). Başarının istenilen düzeyde olmamasın en önemli nedenleri arasında sınıfların kalabalık olması, yeterli eğitim araç gereci bulunmaması, öğrenci devamsızlıklarını sayabiliriz. 1895-1921 yılları arasında halkın okuryazar durumu ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir veri bulunamadı. 1927 yılına gelindiğinde Burdur'da şehir merkezindeki erkekler arasında okuma yazma oranı %32, köylerdeki erkekler arasında %14 civarındadır. Kadınlar arasında ise çok daha azdır (Gölen, 2011, s.195). Özellikle 1927 yılında Burdur merkezinde okuma yazma oranının %30'un üzerinde olmasının nedeni 1895-1921 yılları arasında kurulan temel eğitim kurumları olsa gerektir. Günümüz şartları ile bu durumu değerlendirirsek bu oranların çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Ancak 20. Yüzyıl başında Konya vilayetinde yapılan teftiş raporları sıbyan mekteplerinde görev yapan öğretmenlerin ancak %10'nun yazma bildiğini söylediğine göre Burdur'da 20. Yüzyıl öncesinde okuryazar oranı çok daha düşük olmalıdır. Ayrıca modern iptidailerin kurulma sürecinde mektepler bina, öğretmen, ders araç gereci bakımından son derece yetersizdirler. Okuma yazmanın düşük olmasında bir başka nedeni de kuşkusuz hareketsiz Arap harfleriydi. Çünkü Burdur'da 1935 yılı okuma yazma oranına bakıldığında merkezdeki erkeklerin okuma-yazma oranının %46'ya yükseldiği görülür. (Gölen, 2011, s.206). 1928 yılında Latin alfabesine geçilmesi ile ülkede okuma-yazma oranı %0'a inerken nasıl yedi yılda %46'ya yükselmiştir? Bu kadar kısa sürede yeni mektepler açıp yeni alfabeyle bilen öğretmenler yetiştirerek vatanın her yerine atanması mümkün olamayacağına göre bunun sebebi yeni alfabenin daha kolay öğrenilebilmesidir. Bu da Atatürk'ün harf devrimi ile ne kadar doğru bir iş yaptığını göstermektedir.

1895-1921 Burdur'da eğitim öğretimde en büyük sıkıntılardan biri de öğrenci devamsızlıklarıydı. Kayıtlı öğrencilerin ortalama %30'u sürekli devamsızdı. Şehit Asım Bey ve Feyziye Mektebi gibi bazı okulların yılsonu raporlarında soğuk ve salgın hastalıklar öğrencilerin bir süre okula gelememesine neden oldu. Bucak bölgesinde ilkbaharda köylülerin tarım alanlarına göç etmeleri, Kemer Elmacık karyesinde ise çocukların çobanlık yapmaları bahar aylarından itibaren öğrencilerin okula gelmelerini engelledi. (KMA. Muhtelif Evrak no:97, b.no:128,135). Bu durum eğitimi olumsuz etkiledi. Tarım alanlarında çalışan insanlar ya da çobanlık sebebiyle çocukların okula gelememesi bilinçsizlikten değil geçim sıkıntısından kaynaklanmaktadır. Nitekim günümüz Türkiye'sinde geçim kaynağı tarım olan bölgelerde aynı sorun devam etmektedir.

Günümüzde ortalama eğitim öğretim süresi 180 gündür. Bu dönemde ise 210 gündür. 1895-1921 arasında cuma günleri, padişahın doğum ve tahta çıkış günleri, kandiller, dini bayramlar tatil günleridir. Ayrıca Temmuz ve Ağustos aylarında eğitim yapılmıyordu (KMA. Muhtelif Evrak 97, s.1-168).

3.4. 1895-192 Burdur İptidai Mekteplerinin Müfredat Durumları

II. Abdülhamit iç ve dış tehditlere karşı ülke bütünlüğünü korumak için tedbirler almak zorunda kaldı (Deringil, 2001, s.108). Tedbir alınan alanlardan biri de eğitim oldu. Osmanlı Hükümdarı imparatorluğu ayakta tutacak, itaâtkâr, devletin değerlerini özümsemiş, eğitilmiş bir nüfusun yaratılması için harekete geçerek ülkede eğitim seferberliği başlattı (Doğan, 1994, s.128; Fortna, 2005, s.291). İktidar değişince -iktidarlar eğitimi kendi ideolojilerini yeni nesillere aktarma aracı olarak görmüşlerdir- müfredatlar da değişti. II. Meşrutiyet Dönemi'nde müfredatta vatan, millet ve sanat duygularını ön plana çıkardılar (Türk, 2009, s.281) ve bu yıllarda

temel eğitim okulları laikleşmeye başladı. İlköğretimlerin vilayetlerde yaygınlaştırılmasıyla birlikte ulusal bir eğitim politikası oluşturmanın temelleri atıldı (Berkes, 2002, s.461) Burdur'da da bu müfredata uygun olarak dersler işlendi. Erkek ve inas iptidailerinde II. Meşrutiyet Dönemi'nde işlenen dersler ve içerikleri tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. 1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mekteplerinde Okutulan Dersler ve Bu Derslerde İşlenen Konular (BAO., MF. İST 22/54; BAO., MF. İST 40/17; KMA. Muhtelif Evrak 97, s.1-168).

Dersler	1914-1921 Yılları Arasında Burdur İptidai Mekteplerinde Derslerde İşlenen Konular
Kur'ân-ı Kerim	Birçok okulda birinci sınıfın ilk üç ayında bazen de altı aylık döneminde öğrencilere Elifbâ öğretilirdi. Çocuk Elifbâyı kavradıktan sonra Kur'ân'a geçildi. Ku'rân-ı Kerim dersinde, cüzler sırasıyla tecvit üzere okutturuldu. Kur'ân-ı Kerim'i bir kez bitirmeyen yani hatim indirmeyen öğrencilerin okuldan mezun olmasına izin verilmedi.
Eşya Dersleri	Vücudun aksamı, hayvanlar, bitkiler, mektep, dershane, giyecekler, sanayii, meslekler, madencilik, havagazı, avcılık, taş, toprak gibi çeşitli konularda öğrenciler bilgilendirildi. Öğrencilere anlatılan konular görsellerle desteklendi. Genellikle öğretmenler bu dersi işlerken Anadolu Yavrusu kitabından yararlandı.
Hesâp	Okula yeni başlayan çocuklara sırasıyla ona, yirmiyeye, elliye ve yüze kadar sayılar ezberlettirildi. Sonra dört işlem ve kesirler öğretilirdi. Üçüncü sınıftan itibaren iki, üç, dört basamaklı sayılarla dört işlem yaptırılmış, küsuratlı işlemler, kesirler, ağırlık ve uzunluk ölçüleri, paralar ve bunlarla ilgili Hesaplamalar gösterilmiştir.
İmlâ	Öğrenciler tahtaya kaldırılarak yazma talimleri yaptırıldı. Sağa ve sola harflerin yazılış şekilleri gösterildi. Okudukları derslerle ilgili manzumelerden seçilen kelime ve cümleler yazdırıldı.
Kıraât	Derslerde Türkçe Elifbâ, Anadolu Yavrusu, Ahmet Cevad Bey'in "Güzel Kıraât" kitabı derslerde kullanılan ana kaynaklar oldu. Bu kitaplardan metinler kıraât edildi.
Malumat-ı Dinîye	Kelime-i Tevhit, Kelime-i Şehadet, İslam'ın ve İmanın Şartları, Abdest, Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Allah'ın Sıfatları gibi hususlar işlendi. Abdest ve namaz konuları uygulamalı öğretilirdi. Gaza, Peygamberin Hayatı, Dört Halife Dönem'ine ait menkıbeler anlatıldı.
Manzume Ezberi	Dinî, vatanî, terbiyevî ve millî manzumeler öğretilirdi.
Müşehabat-ı Ahlâkiye ve Vatanîye	Anne, baba, büyüklere ve Padişaha hürmet, çalışkanlık, tembellik, öksüz ve yetimlere yardım, yalancılık, ticaret, emanet, vatan, toprak gibi hususlar işlendi. Beş ve altıncı sınıflarda kanun, kanuna itaat ve vatan için fedakârlık konuları ele alındı.
Sarf ve Nahiv	İsim, cins isim, sıfat, zamir, fiil, fiil kipleri, ismin halleri, fiilden cümle teşkili gibi konulara yer verildi.
Tarih	Peygamberler Tarihi, İslam Tarihi, Osmanlı Padişahları, Trablusgarp ve Bulgar Savaşları, Edirne'nin geri alınması konuları işlendi. Bunun yanında Fransız İhtilali gibi Avrupa tarihi de müfredat içerisinde yer aldı. Öğrencilerin vatanperver duygularını artırmak için Namık Kemal ve Mithat Paşa'nın hikâyelerine yer verildi.

Coğrafya	İdari teşkilatlanma hakkında bilgi verildi. Öğrencilerin kendi köy, kasaba, sancak, vilayet ve ülke sınırlarını tanıtıcı çalışmalar yapıldı. Bu amaçla toprak, çamur ve kum kullanılarak köy, kasaba, sancak, vilayet ve ülkenin sınırları çizdirildi. Osmanlı vilayetlerini ve Yabancı Devletleri tanıtıcı çalışmalara yer verildi. Dersler işlenirken haritalardan yararlandı. Ayrıca dünyanın hareketleri, gece ve gündüzün oluşumu gibi konular işlendi. Anadolu Yavrusu kitabı ana kaynak olarak kullanıldı.
Terbiye-i Bedeniye	Kol, bacak, göğüs hareketleri, yürüyüşler, koşular ve bunlarla ilgili oyunlara yer verildi.
Ziraat	Hububat, saman, meyve ve orman ağaçları, gübre kullanımı, tarım aletleri, arıcılık, ipek böcekçiliği, kümes hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, çiftlik yönetimi gibi hususlar işlendi.
Müzik	Vatanî, millî, dinî, ahlâki, terbiyevî manzume ve şarkılar ezberlettirildi. Bu dersin amacı öğrencilere vatan, millet sevgisi kazandırmaktır.
El İşleri	Kağıt kesme, bükme, elvan kağıttan çeşitli şekiller yapma, parmakla kağıt yırtma ve örme, toprak ve çamurdan çeşitli şekiller yapma gibi etkinlikler yapıldı.
Tabahat, İdare-i Beytiye	Kız iptidai mekteplerinde yukarıdaki dersler dışında Tabahat (yemek pişirme) ve İdare-i Beytiye (ev idaresi) derslerine yer verildi.

Burdur temel eğitim kurumlarında II. Meşrutiyet sonrasında işlenen dersler ve içerikleri yukarıdaki tablo 3'te görüldüğü gibidir. Dersler genellikle “Anadolu Yavrusu” adlı ders kitabından işlenmiştir. Bazı okullarda farklı uygulamaların yapıldığı görülür. Mesela Menbâü'l-İrfan Mektebi gibi bazı okullarda Kıraat derslerinde padişah ve büyüklere saygı işlenmiştir (KMA. Muhtelif Evrak 97, b.no:130/1, 141/2). Malumat-ı Diniye derslerinde bir Müslümanın bilmesi gereken teorik ve uygulamalı temel bilgilerin öğretilmeye çalışıldığı görülmektedir. Müshebat-ı Ahlâkiye ve Vatanîye derslerinde öğretimden çok davranış kazandırmak hedeflenmiş olmalıdır. Tarih derslerinde Namık Kemal ve Mithat Paşa'nın hikâyelerine yer verilmesi öğrencilere vatan sevdası aşılama gayesi güdüldüğünü katıtlar niteliktedir. Ayrıca bu derste sadece Türk ve İslam tarihi değil Avrupa tarihi de işlenmiştir. Ziraat dersi programı incelendiğinde bu dönemde halkın büyük kesiminin köy ve kasabalarda yaşadığı düşünülürse, halkı tarım ve hayvancılık konusunda bilinçlendirerek verimi arttırmak amaçlanmış olmalıdır. Eğitim, ülkenin kalkındırılmasında bir araç olarak görülmüştür. İnas mekteplerinde yer verilen Tabahat ve İdare-i Beytiye dersleri ile hükümetin amacı kadınları bir mesleğe yönlendirmekten çok iyi birer ev hanımı olarak yetiştirmek amaçlanmış olmalıdır (KMA. Muhtelif Evrak 97, s.1-168). Müshebat-ı Ahlâkiye ve Vatanîye, Manzume Ezberi, Tarih, Coğrafya, Müzik ve Terbiye-i Bedeniye derslerinde vatan, millet ve dini duyguları kamçılayıcı bilgiler verilmiştir. Nitekim Burdurlular, İtalyan işgali sırasında İtalyanların çocuklara okuma yazma öğretmek için kurs açma, halka sempatik davranma ve kardeş diye hitap etme çabalarında onlara yüz vermediler. Halkın tutumu, İtalyan işgalinin kısa sürmesi ile sonuçlandı (Şeker, 2011, s.150). Halkın, işgalci İtalyanlara bu tepkiyi göstermesinde iptidailerde aldıkları eğitimin ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin mutlaka bir payı vardır.

4. SONUÇ

Abdülhamit döneminden Millî Mücadele yıllarına kadar Burdur'da elli modern temel eğitim kurumu kuruldu. Öğretmen, bina, araç-gereç gibi yetersizlikler yanında devamsızlıklar da önemli bir sorundu. Ancak tüm bu problemlere rağmen bu dönem bir geçiş dönemiydi ve Burdur'a modern temel eğitimin temeli bu dönemde atıldı. En ücre köylere öğretmen atanmaya başlanması ülkenin kalkınmasına yönelik önemli bir adım olarak görülmelidir. Burdur'da görev yapan öğretmenlerin özverili çalışmaları ile okullarını tamir ettikleri, eksiklikler için çareleri aradıkları, halka eğitim öğretimin önemini kavradıkları görülmektedir. Ayrıca işgal yıllarında halkın örgütlenmesinde öncü olmuşlardır. Nitekim Millî Mücadele yıllarında Burdur halkının, İtalyan işgaline tepkisinde modern temel eğitim kurumlarında aldıkları eğitimin etkisinin de olduğu muhakkaktır.

Makalede 1895-1921 yılları arasında Osmanlı'nın küçük bir sancağı olan Burdur ele alındı. Ancak ele alınan öğretmen eksikliği, bina ve araç gereç yetersizliği gibi sorunlar sadece Burdur'un değil tüm ülkedeki okullarda olağan problemlerdi. Bu durum Osmanlı ülkesinin içinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde gayet normal karşılanmalıdır. Peki, 1895-1921 yılları arasında yaşanan sorunlar günümüz Türkiye'sinde çözülebilmemiş midir? Ülkenin özellikle Doğu ve Güneydoğusunda hala öğretmensiz okullar vardır. İstanbul, Ankara, Bursa ve Antalya gibi Türkiye'nin en önemli şehirlerinde bile ikili eğitim yapan eğitim kurumlarına rastlanmaktadır. Başka bir ifade ile öğretmen ve bina sorunu çözülememiştir. Modern temel eğitim kurumlarının kurulduğu 1873 yılından 1921 yılına kadar iptidailerin(ilkokulların) müfredat programlarının ve eğitim sürelerinin de defalarca değiştiği anlaşılmaktadır. Peki, bu sorun çözülmüş müdür? Ülkemizde Hükümetler hata bakanlar değişikçe müfredatların, yönetmeliklerin hatta okulların eğitim süreleri değişmektedir. Okuma yazma oranı kağıt üzerinde %100 olsa da zorunlu eğitim nedeniyle okullardan mezun olup okuma yazma öğrenememiş insan olduğu da bilinmektedir. Bunun yanı sıra günümüz Türkiye'sinde mevsimlik tarım işçilerinin yılın belli dönemlerinde çeşitli bölgeler göç etmeleri nedeni ile çocuklarını okula gönderememeleri bize makaledeki 20. yüzyıl başlarındaki Burdur örneğini hatırlatmaktadır. Kısaca Türkiye'de eğitim alanında önemli bir mesafe kat edilmiştir ve son yıllarda eğitime ciddi anlamda ekonomik bütçe ayrılmaktadır ancak hala eğitimde çözülmeyi bekleyen ciddi sıkıntılar vardır.

5. KAYNAKÇA

5.1.ARŞİV KAYNAKLARI

* **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

Dâhiliye Nezâreti İdare (DH. İD): 190/34.

Dâhiliye Nezâreti Mektûbî (DH. MKT): 1820/54.

Dâhiliye Nezâreti Umur-ı Mahalliye ve Vilâyât (DH. UMVM): 53/31.

Maârif Nezâreti İstatistik (MF. İST): 22/54; 22/55; 31/4; 31/5; 40/17.

Maârif Nezâreti Mektûbî (MF. MKT): 446/10; 549/9.

* **Konya Maârif Arşivi**

Konya Maârif Arşivi, Muhtelif Evrak Numarası:97, belge numarası(b.no):1-168.

* **Salnâmeler ve Düstûrlar**

Konya Salnâmesi: H.1309(1892).

Kastamonu Salnâmesi: H.1309(1892).

Düstûr, Tertib: I, C.II, s. 189-219.

5.2.KİTAP VE MAKALELER

- Ahmet Cevdet Paşa (1309). *Tarih-i Cevdet*, C.XII, Matbaa-i Osmâniye, İstanbul.
- Akyüz, Yahya (2013). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2013)*, Pegem Akademi, Ankara.
- Atuf, Nafi (1930). *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Milliyet Matbaası, Ankara.
- Berker, Aziz (1945). *Türkiye’de İlk Öğretim I (1839-1908)*, MEB, Ankara.
- Berkes, Niyazi (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.
- Deringil, Selim (2001). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi(1876-1909)*, (Gül Çağalı Güven, Çev). Doğan Kitap, İstanbul.
- Ergin, Osman Nuri (1977). *Türk Maarif Tarihi*, C.I-IV, İstanbul.
- Doğan, Nuri (1994). *Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918)*, Bağlam Yay., İstanbul.
- Fortna, Benjamin C.(2005). *Mekteb-i Hümayûn*, (Pelin Siral, Çev), İletişim Yay., İstanbul.
- Gölen, Zafer (2011) ”Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Burdur Nüfusu”, *Kuva-yı Milliye’den Cumhuriyet’e Burdur*, (Zafer Gölen, Editör). Fakülte Kitapevi, (s.141-160). Isparta.
- Kodaman, Bayram (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK. Yay., Ankara.
- Köstüklü, Nuri (1999). *Millî Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi., Anlara.
- Mahmud CEVÂD (2002). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, (Yay. Haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sabahattin Arıbaş, H. Hüseyin Dilaver), MEB, Ankara.
- Öztürk, Cemil (2005). *Türkiye’de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, MEB. Yay., İstanbul.
- Sarıçelik, Kerim (2010) *Konya’da Modern Eğitim Kurumları (1869 1919)*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Şeker, Kadir (2011). “Millî Mücadele Döneminde Burdur’da Sosyal Hayat”, *Kuva-yı Milliye’den Cumhuriyet’e Burdur*, (Edit. Zafer Gölen), Fakülte Kitapevi, (s.141-160). Isparta.
- Türk, İbrahim Caner (Bahar 2009). “Osmanlı Devleti’nde Öğretim Yöntemlerinin Gelişimi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 267-291.
- Unat, Faik Reşit (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, MEB, Ankara.
- Uysal, Mustafa Ali (2010 Güz). ”XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bucak’ta Sosyal ve İdari Yapı”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 103-119.